

LUX ÁGNES*

A COVID-19 járvány oktatási jogszabályi környezete Magyarországon

The Educational Legislative Environment of the COVID-19 Epidemic in Hungary

ABSTRACT: The COVID-19 pandemic has caused not only a global challenge never seen before, but also disruptions in education systems around the world. School closures introduced by governments as one of the 'general' epidemic measures affected billions of children. Beyond the immediate impact on education, these closures have had far-reaching consequences for children's rights in various areas of children's lives, including access to nutrition, food security, and mental health, but have also brought with them several equality challenges. This article reviews the Hungarian educational legislative environment during the epidemic situation, also focusing on the practice of non-judicial fundamental rights defender institutions, which resulted that several points were (would be) offered for investigations from a fundamental rights perspective - also for the ombudsman's office with ex officio initiated investigations, or by highlighting the problems appearing in the field using extralegal means.

KEYWORDS: education, digital education, COVID-19, ombudsman, children's rights, equal opportunities, child protection services

Bevezetés

A COVID-19 járvány miatt világszerte iskolabezárásokra¹ került sor, amely súlyos következményekkel járt a gyermekek megfelelő táplálkozáshoz való hozzáférésére,

* A szerző a HUN-REN TK Jogtudományi Intézetének Tudományos munkatársa, illetve az ELTE Társadalomtudományi Kar Politikai és Nemzetközi Tanulmányok Intézetének egyetemi adjunktusa. E-mail: lux.agnes@tatk.elte.hu

¹ UNESCO: *Education: From disruption to recovery*. <https://webarchive.unesco.org/web/20220629024039/https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/> (Letöltés ideje: 2023. október 4.); UNICEF: *Pandemic Classroom*. 2021 March. <https://www.unicef.org/>

élelmiszerbiztonságára,² befolyásolta a tanulási képességeik fejlődését³ és mentális egészségét.⁴ Ahogyan Lannert fogalmaz, «a COVID-19 járvány a 21. században eddig tapasztalható legkiterjedtebb olyan globális jelenség, ami világszerte negatívan érintette az oktatási rendszereket. A 2020 februárjában kezdődött koronavírus-járványra válaszul 188 országban zártak be iskolákat, ami alapvetően mintegy 1,6 milliárd gyermek, fiatal és családja életét érintette.»⁵

A Kormány 2020. március 11-én Magyarország egész területére Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) 53. cikke szerinti veszélyhelyzetet hirdetett ki a COVID-19 koronavírus által okozott járvány mint az élet- és vagyonsbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében. A különleges jogrend⁶ e speciális alakzatának bevezetése a Kormány számára rendkívüli felhatalmazást jelentett arra, hogy a járvány által okozott veszélyhelyzetet rendeleti kormányzással hárítsa el. A Kormány a különleges jogrend ideje alatt az általánostól eltérő szabályokat hozhat, amelyek akár alapjogkorlátozásokkal is járhatnak.⁷ Ennek keretében rendelte el 2020 márciusában a Kormány az egyetemek látogatási tilalmát és a köznevelésben is a digitális

press-releases/schools-more-168-million-children-globally-have-been-completely-closed (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

² Borkowski, Artur – Correa – Santiago, Javier – Bundy, Donald A. P. – Burbano, Carmen – Hayashi, Chika – Lloyd-Evans, Edward – Neitzel, Jutta – Reuge, Nicolas: COVID-19: Missing More Than a Classroom. The impact of school closures on children’s nutrition. *Innocenti Working Papers*, 2021. no. 2021-01, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.

³ Alban Conto, Maria Carolina - Akseer, Spogmai - Dreesen, Thomas - Kamei, Akito - Mizunoya, Suguru - Rigole, Annika: COVID-19: Effects of school closures on foundational skills and promising practices for monitoring and mitigating learning loss. *Innocenti Working Papers*, no. 2020-13, UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence.

⁴ UNICEF Magyar Bizottság Alapítvány: Járványhelyzet hatása a gyerekekre. Kutatás. 2021. <https://unicef.hu/mentalis-egeszseg/kutatás> (Letöltés ideje: 2023. október 1.) és Minardi, Ana Luiza – Hares, Susannah – Lee, Crawford: *Containing the Epidemic: Should Schools Close for Coronavirus*. Center for Global Development, 2020. <https://www.cgdev.org/blog/containing-epidemic-should-schools-close-coronavirus> (Letöltés ideje: 2023. október 1.)

⁵ Lannert Judit: A pandémia miatti iskolabezárások és a digitális oktatás hatása a tanulók felkészültségére a közoktatásban és a felsőoktatásban. In: *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: Társki Társadalomkutatási Intézet Zrt; TÁRKI, 2022. 307.

⁶ Till Szabolcs: „Különleges jogrend”. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András), 2019. <http://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend> (Letöltés ideje: 2023. október 1.) és Csink Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges? *Iustum Aequum Salutare* 2017. 4. 7–16.

⁷ Az Alkotmánybíróság értelmezte az alapjogok különleges jogrendi korlátozásának, a lehetséges állami beavatkozásnak az Alaptörvény szerinti esetköreit (54. cikk (1) bekezdés), amelynek alapján az egyik a felfüggesztés, amely ‘olyan erős korlátozást jelent, mely miatt az alapjog átmenetileg egyáltalán nem gyakorolható, a másik, az enyhébb korlátozás, amely az általános szabályokon túlmenő alapjog-korlátozás. Lásd erről bővebben: Chronowski Nóra: Érdekérvényesítés COVID alatt és után. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor: *Jogi*

munkarendre való átállásról döntött, azzal a céllal, hogy a tanulók és az intézmények dolgozói elkerülhessék a személyes találkozást, illetve a tanulók tanulmányi követelményeit tantermen kívül teljesíthessék.

A 2020 augusztusától az ismételten romló járványügyi adatokra reagálva az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2020. augusztus 29-én Intézkedési tervet adott ki a 2020/2021-es tanévben a köznevelési intézményekben a járványügyi készenlét idején alkalmazandó eljárásrendről, amelyet 2020. szeptember 7-én és október 1-jén kiegészítettek. Ebben kitértek az intézmények látogatására, a rendezvényekre, a kirándulásokra, az egészségügyi szempontból biztonságos környezet kialakítására, az étkezésre vonatkozó szabályokra, a külföldről érkező tanulókra, a kollégiumi elhelyezésre vonatkozó szabályokra. Támpontokat adtak az eljárásrendben továbbá az iskolai egészségügyi ellátás szabályaira, a tanulói hiányzások kezelésére, a beteg személy esetén szükséges teendőkre, fertőzéssel érintett személyek esetére vonatkozó intézkedésekre, illetve a tájékozódásra és kommunikációs csatornákra. A tematikus kérdések megválaszolására létrehoztak egy közvetlen elérhetőséget (vedekezesakoznevelésben@emmi.gov.hu). Az őszi járványügyi adatokra figyelemmel a Kormány 2020. november 11-től újból digitális munkarendet léptetett életbe a fejlesztő nevelést-oktatást végző iskolákban, a 9. évfolyamtól a középfokú iskolákban, valamint az általános iskolai felnőttoktatásban. Az óvodák és az általános iskolák a 14 év alattiak számára nyitva maradtak, de a dolgozókat hetente tesztelték. Az általános iskolákban az aktuális járványügyi adatokra figyelemmel dönthettek az egyes osztályok vagy intézmények teljes bezárásáról, amelynek során az EMMI és az NNK közösen megvizsgálta, hogy szükséges-e elrendelni az intézményben más munkarendet. Az intézményben a tantermen kívüli, digitális munkarend bevezetéséről az Operatív Törzs döntött. Az intézmény a jogszabályok alapján az arra jogosult szervtől haladéktalanul tájékoztatást kapott a döntésről. Az átállást okozó állapot megszűnése után az intézmény jelzést kapott arra, hogy térjen vissza a normál munkarend szerinti oktatás folytatására. A középfokú intézmények kollégiumai az iskolaigazgatók döntései szerint működhetnek. A Kormány a digitális munkarend támogatása, a hozzáférhetőség biztosítása érdekében novemberben döntött a tanulókat és pedagógusokat megsegítő ingyenes internet-hozzáférési szolgáltatásról.

A koronavírus-járvány miatti átállás több kérdésben kihívás elé állította a köznevelési intézmények, de az alapjogokkal foglalkozó szerveket, így az Oktatási Jogok Biztosát és az Alapvető Jogok Biztosát is. Az oktatási biztoshoz olyan típusú panaszok is érkeztek 2020-ban, „amelyekhez hasonlókkal sem találkozhatunk az elmúlt két évtizedben. Ezekben az ügyekben gyakran éltünk azzal a lehetőséggel, hogy telefonon hívtuk fel az iskolát vagy a fenntartót, és ajánlottuk

Diagnózisok III. A COVID-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest: TK JTI – L>Harmattan, 2023. 163.

fel a segítségünket. Számos panasz nyomán kértünk állásfoglalást a köznevelési államtitkártól, az Oktatási Hivaltól, a Klebelsberg Központtól és juttattuk el azokat a pedagógusokhoz, szülőkhöz és diákokhoz. Szorosabb együttműködést alakítottunk ki az alapvető jogok biztosával és a Nemzeti Információs és Adatvédelmi Hatóság elnökével, az Országos Diáktanácsal, a pedagógusok szakszervezeteivel és a szülői szervezetekkel. Közös kerestünk megoldásokat olyan esetekre, amelyeknek nem volt előzménye, a jogszabályok pedig nem adtak eligazítást az ügyek kezeléséhez, megértéséhez.” (Oktatási biztos, 2020) támogatásáról is.

Jelen rövid, elsősorban a jogszabályokra koncentráló áttekintés arra keresi a választ, hogy a jogszabályok mennyire tudtak hatékonyan reagálni az oktatás feltételeinek pandémia miatti megváltozására, s mennyire érvényesültek az esélyegyenlőségi szempontok, például reflektáltak-e arra, hogy a távoktatás problémái nem azonos mértékben érintették a különböző társadalmi osztályokhoz tartozó gyermekeket, valamint a hátrányos helyzetű térségek iskoláinak oktatóit.

A köznevelés jogszabályi környezete és a járványügyi intézkedések

Magyarországon az oktatáshoz való jogot az Alaptörvény XI. cikke garantálja, kiemelve, hogy „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.” [Alaptörvény XI. cikk (1) és (2) bekezdései]. Ez kiegészül a szülő neveléshez való alkotmányos jogával, amelyet az Alaptörvény XVI. cikkének (2)-(3) bekezdése rendez, azáltal, hogy kimondja, „A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.” [Alaptörvény XVI. cikk (2)-(3) bekezdés].

A pandémia idején a fenti alkotmányos rendelkezések, valamint a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban Nkt.) szabályai mellett, a köznevelést ún. veszélyhelyzeti jogszabályok – jellemzően, a jogforrási hierarchia alacsonyabb szintjén alakították – főként kormányrendeletek, mint például a 2022. június elsejéig hatályos 484/2020. (XI. 10.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről, az 598/2021. (X. 28.) Korm. rendelet a munkahelyek koronavírus elleni védelméről.

Ezeket túlmenően minisztériumi határozatok szabályozták a köznevelés területét, így az 15/2020. (XI. 26.) EMMI határozat az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzési eljárások megszervezéséről és lebonyolításáról, amely a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendeletben meghatározott, a 2021. évben lefolytatandó országos pedagógiai-szakmai ellenőrzési eljárások megszervezését és lebonyolítását a veszélyhelyzet időtartamára felfüggesztette, s online ellenőrzési eljárást vezetett be (Idekapcsolódik azt ezt módosító 23/2021. (V. 31.) EMMI határozat a 15/2020. (XI. 26.) EMMI határozat módosításáról is).

A 29/2021. (XI. 19.) EMMI határozat a járványügyi időszak köznevelési védelmi intézkedéseiről, valamint a SZFHÁT/122787-1/2021 ITM Egyedi miniszteri határozat a járványügyi időszak szakképzési védelmi intézkedéseiről a köznevelési és szakképző intézményekben történő belépés feltételül szabta, hogy az intézmény a COVID-19-elleni vakcinációt (például uniós digitális COVID- igazolvány, a koronavírus elleni védetség igazolásáról szóló 60/2021. (II. 12.) Korm.rendelet szerinti védetségi igazolvány, illetve applikáció, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kiadott nemzetközi oltási bizonyítvány bemutatása által) ellenőrizte – ide nem értve az nevelő-oktató tevékenységet végzőket, gyermekeket, tanulókat.

Az 12/2021. (VI. 15.) EMMI egyedi utasítás az egészségügyi, szociális és köznevelési ágazat szakmai rendezvényeinek megtartásáról (s korábban a hatályon kívül helyezett, hasonló tárgyú 1/2020. (IX. 8.) EMMI utasítás) a koronavírus-járvány harmadik hullámára reflektált, s engedélyezte az egészségügyi, köznevelési és szociális ágazat szakmai rendezvényeinek személyes jelenléttel járó megtartását, megfelelő járványügyi megelőző intézkedések betartása mellett (például a védetség igazolásával).

Kiemelendő, az EMMI Intézkedési terv a köznevelési intézményekben a járványügyi készenlét idején alkalmazandó eljárásrendről, valamint a 2021/2022. tanévben a szakképző intézményekben a járvány elleni védekezéssel kapcsolatos ITM eljárásrend. Ezek tartalmazták az aktuális ún. karantén szabályokat, az intézmények takarítására, fertőtlenítésére, az intézmények látogatására, rendezvények (például ballagás), kirándulások megtartására, étkeztetésre, kollégiumi elhelyezésre vonatkozó szabályokat. A testhőmérséklet mérését már korábban elrendelték a 431/2020. (IX. 18.) Korm. rendelettel – a járványügyi készülségi időszak védelmi intézkedéseiről – 4. § b) pontjával, 2020. október 1-jétől.

Az emberi erőforrások miniszterének 2021. április 16-i, az óvodák és általános iskolák 1-4. évfolyamainak jelenléti munkarendhez történő visszatérése tárgyú levélben megfogalmazott általános, minden intézményre érvényes tudnivalók alapján kezelték a hiányzásokat 2021. április 19-e után. A levél szerint: „A tanulók hiányzásával kapcsolatban kérjük, hogy kellő rugalmassággal, mindemellett a hatályos jogszabályok és a kiadott intézkedési tervben foglaltak figyelembevételével járjanak el. A 20/2021. EMMI rendelet 51. § (2) bekezdés c) pontja értelmében az intézményvezetőnek alapos indokkal lehetősége van a tanuló távolmaradást igazolni tekintésére. A tanév előtt kiadott intézkedési terv rögzíti, hogy veszélyeztetett tanuló esetén szülői kérelemre, igazgatói döntés alapján lehetőség van arra, hogy az illető otthonról kapcsolódjon be az oktatásba.”

A 2019/2020. tanév megkezdését megelőzően az EMMI Intézkedési tervet adott ki a köznevelési intézményekben a járványügyi készenlét idején alkalmazandó eljárásrendről, amely 11 intézkedési csomagban sorolta fel az iskolák általi teendőket, illetve adott felhatalmazást helyi előírások megfogalmazására, valamint elrendelte az iskolák tanévet megelőző átfogó takarítását. Az Intézkedési tervet a szaktarca számos alkalommal (a módosítások száma elérte a hetet, 2022. szeptemberében) módosította. A Kormány a 431/2020. (IX. 18.) Korm. rendelettel döntött a járványügyi készségi időszakok védelmi intézkedéseiről, amellyel elrendelte az iskolákban a testhőmérséket és belépési korlátozást vezetett be. A következő országos döntést a 484/2020. (XI. 10.) Korm. rendelet jelentette, a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről. Ez utóbbi a korábbi intézkedések fenntartása mellett elrendelte 9. évfolyamtól a digitális munkarendben való működést az 1-8 évfolyam hagyományos oktatása mellett. Továbbá a szakmai szabályoknak megfelelő a SARS-CoV-2 koronavírus kimutatására alkalmas vizsgálatot (tesztelést) jelentett be a nevelési, oktatási intézmény, nevelési, oktatási tevékenységet végző dolgozója esetében. A további részletszabályokat a tantermen kívüli, digitális munkarend bevezetéséről szóló 14/2020. (XI. 10.) EMMI határozat fogalmazta meg 2020. november 11-től, amely megismételte, hogy a középfokú iskolákban a hat és a nyolc évfolyamos gimnáziumok 5-8. évfolyamai kivételével digitális munkarendben került megszervezésre a nevelés-oktatás. Ugyanezen szabály érvényesült a fejlesztő nevelés-oktatást végző iskolákban és a felnőttoktatásban is.

A következő intézkedéssel a Kormány a 104/2021. (III. 5.) Korm. rendelet döntött a védelmi intézkedések ideiglenes szigorításáról, és ennek 11. §-ával elrendelte 2021. március 8-ától az óvodák és a pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmények kivételével a köznevelési és a szakképző intézmények tantermen kívüli, digitális munkarendben való működését. Majd a köznevelési intézményekben, a szakképző intézményekben, valamint a felnőttképzésben a rendes oktatásra történő visszatéréséről és az óvodákban elrendelt rendkívüli szünet megszüntetéséről szóló 177/2021. (IV. 15.) Korm. rendelet 2. § (1)-(2) bekezdése kimondta, hogy 2021. április 19. napjától az általános iskolák 1-4. évfolyamain (alsó tagozat) a tantermen kívüli, digitális munkarend megszüntetésre kerül, és rendes munkarendben működnek tovább. Míg ugyanezen kormányrendelet 2. § (3)-(4) bekezdése arról is rendelkezett, hogy az általános iskolák 5-8. évfolyamain (felső tagozat) és a középiskolákban 2021. május 10-től a digitális munkarendet megszüntetik.

A szakellátásban élő gyermekek oktatása

Magyarországon a családjukból kiemelt, gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő kiskorú gyerekek száma 2020-ban a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján

20 743 fő volt. 2022-re ez a szám tovább emelkedett 21 172 főre, közülük továbbra is körülbelül 14 500 körüli gyermek élt nevelőszülőknél.⁸

A veszélyhelyzet ideje alatt teendő, egyes szociális és gyermekvédelmi ellátásokkal kapcsolatos intézkedésekről, valamint a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatásoknak a veszélyhelyzet ideje alatt elrendelt működési rendjéről szóló 556/2020. (XII.4.) Korm. Rendelet tartalmazott rendelkezéseket a szolgáltatások további működésére vonatkozóan.

A gyermekvédelmi intézményekben élő gyermekek életét tehát a szociális intézményekben élő ellátottakéhoz hasonlóan szabályozták a pandémia alatt, amely így jelentősen különbözött a családban élő gyermekek helyzetének kezelésétől, s annak ellenére, hogy a vírus terjedésének megakadályozása, csökkentése miatti szigorú intézkedéseket bevezetése érthető cél volt, amelyeket a bentlakásos intézményekben élők jogainak lehetőség szerinti tiszteletben tartása mellett kellett foganatosítani, a gyermekek esetében a teljes látogatási és kijárási tilalom nehézséget okozott a kapcsolattartásban és az amúgy is érzelmi szükségleteik kielégítésben egyaránt.

Az online oktatás bevezetése sok esetben olyan gyakorlati problémákba is ütközött, mint például nem voltak kellő számban számítógépek az adott szakellátási intézményben, vagy nem állt rendelkezésre nyomtató, vagy papír (például az elektronikus úton küldött házi feladatok megoldásához).

Az UNICEF Magyarország gyermekvédelmi vezetője szerint, „a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek sokszor nem kis lemaradásban vannak a kezdeti hátrányaik nyomán. Az gyermekotthonokban és a nevelőszülői családokban nem tudják olyan felkészültséggel, figyelemmel tanítani a gyerekeket, mint egy átlagos családban (ahol szintén nagyon nagy kihívással küszködnek a szülők). Sokkal több gyerekre jut egy nevelő, aki többnyire eltérő életkorú- és szükségletű gyerekek taníttatásával próbál megbirkózni, miközben a feladatra eleve nem feltétlenül kompetens. Az eszközhiány itt is jelentősen sújtja az intézményrendszert, többségében nem áll rendelkezésre annyi technikai eszköz, hogy a gyerekek képesek legyenek követni a digitális tananyagot, majd elvégezni a rájuk osztott feladatokat. A helyzet gyakran úgy néz ki, hogy egy nevelő az egyik napon csak az egyik gyerekekkel foglalkozik (a jó esetben kinyomtatott feladatlapokon), a többiek pedig szabadfoglalkozást kapnak, amíg rájuk nem kerül a sor. Könnyű belátni, hogy mindez a meglévő hátrányok elmélyüléséhez vezet.”⁹

Az ELTE Társadalomtudományi Karán 2020 júniusában „Gyermekvédelem és gyermekjólét a COVID-19 idején” című kerékasztalon elhangzott, hogy távolságtartás gyökeres változásokat hozott az alapvetően személyes találkozásokra építő

⁸ Gyermekvédelmi szakellátásban részesülő kiskorúak vármegye és régió szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0043.html (Letöltés ideje: 2023. október 1.)

⁹ Szlankó Viola: *Karanténban a gyermekvédelem*. Unicef Blog. <https://unicef.hu/blog/karantenban-a-gyermekvedelem-szlanko-viola> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)

gyermekjóléti és gyermekvédelmi területen, s a gyermekjóléti alapellátásban meglazult a kapcsolat az ügyfelekkel, megritkultak a jelzések, s kihívást jelentett a digitális oktatás támogatása, sok szülő elvesztette a munkáját, mélyült a szegénység.¹⁰

Esélyegyenlőségi megfontolások

A tanulók közötti egyenlőtlenségeket elsősorban az növelte meg a távoktatás során, hogy a hátrányos helyzetű tanulók jóval kevesebb szülői és technikai erőforrással rendelkeznek. A jobb helyzetben lévő családokban a gyerekek sokkal több szülői támogatást kapnak, és több erőforrásuk van (például saját számítógép) az otthoni tanuláshoz.¹¹

Megjegyzendő, hogy 2016 októberében fogadták el Magyarország Digitális Oktatási Stratégiáját (DOS)¹², amely alapján 2019-re a teljes tananyagot digitalizálni kellett volna, illetve biztosítani a pedagógusok és a diákok számára az adaptációhoz szükséges háttértudást. A Digitális Jólét Program egyik legfontosabb célkitűzése az volt, hogy «mindenki a digitalizáció nyertesévé válhasson és elkerüljük a társadalom digitális megosztottságát.» A Digitális Jólét Program keretében fogadta el a Kormány a DOS-t, amelynek a megvalósítása a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ (DPMK) közreműködésével zajlik. „A DOS-ban megfogalmazott céloknak megfelelően, a jövő iskolája digitális. 2018 végére, a 2019-es tanév kezdetére minden iskolában szélessávú internet elérés és WiFi lefedettség lesz, a pedagógusok jelentős része kap tanári laptopot és a tantermek felszereltsége is javul. Altalánossá válhat a diákok saját eszközeinek bevonása a tanulási-tanítási folyamatba és jelentősen bővül majd a digitális tananyag tartalmi kínálat is.»¹³ Ehhez képest az elérhető adatok szerint a tananyag 15-20%-a készült el a pandémia idejére.¹⁴ A kormányzat részéről 2023 júniusában számoltak be arról, hogy lezárult a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) által 2017-ben indított „A köznevelési intézmények vezetékes és vezeték nélküli hálózati fejlesztései” című projekt, amelynek keretében összesen 440 szakképző intézményben épült ki iskolai wifi-hálózat. A Diákháló Program részeként megvalósult fejlesztésnek

¹⁰ Gyermekvédelem és gyermekjólét a Covid19 idején. Online panelbeszélgetés. ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék. 2020. június <https://www.elte.hu/content/gyermekvedelem-es-gyermekjolelet-a-covid-19-idejen.t.21549> (Letöltés ideje: 2023. október 3.)

¹¹ Lannert, 2022. 319.

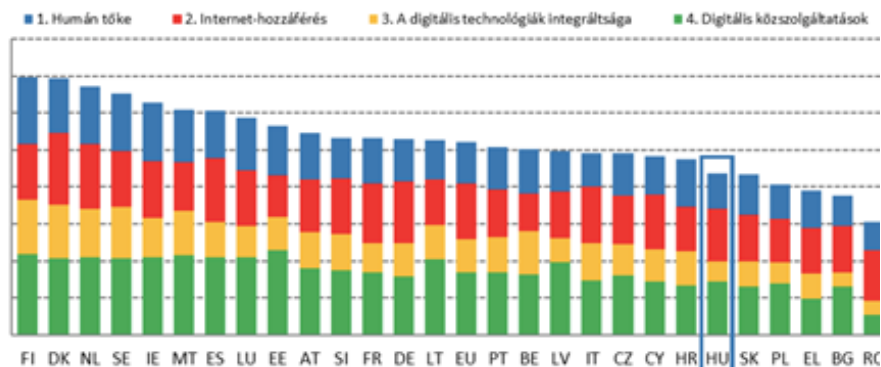
¹² 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozat Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájáról.

¹³ DOS - Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/dos-magyarorszag-digitalis-oktatasi-strategiaja> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)

¹⁴ Iskola a monitoron. Magyar Hang. idézi Szegénységi jelentés, 2020. https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/09/EAPN-EAPN-Hungary-Poverty-Watch-2020_HU-4670.pdf 10. (Letöltés ideje: 2023. október 1.)

2022. évi DESI	Magyarország		EU
	helyezés	pontszám	pontszám
	22.	43,8	52,3

A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató (DESI) szerinti 2022-es rangsor

Forrás: DESI 2022. Country profile (HU). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-hungary> (letöltés ideje: 2023. Október 2.)

köszönhetően a KIFÜ jelenleg országosan már 4358 intézményt lát el wifi-hálózatral és az iskolák 89 százalékának biztosít sávszélességet.”¹⁵

Ugyanakkor, az Európai Bizottság 2014 óta publikált, a digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutatóról (DESI) szóló éves jelentés¹⁶ szerint, a 2022. évi mutató alapján Magyarország a 27 uniós tagállam között a 22. helyen áll, s az ország előrehaladása e téren az elmúlt néhány évben nagyjából az uniós átlagnak megfelelő ütemben zajlott, de így is az utolsó országok – Szlovákia, Lengyelország, Görögország, Románia, Bulgária – között van.

Ha teljesült is volna az DOS szerinti cél, a pandémia felszínre hozta, hogy mind a pedagógus társadalom, mind a lakosság – úgy általában – híján van a szükséges technológiai eszközöknek és tudásnak, amelynek tetten érhető jelentős geográfiai különbségei tovább szélesítik a szakadékokat a gyerekesoportok között, tehát minél inkább hátrányosabb helyzetű egy térség, annál nagyobb a lemaradás a digitális tudásban és hozzáférésben is. Ahogyan a 2020-as magyar Szegénységi jelentés idézi:

¹⁵ Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség: Egyre nagyobb sávszélességgel rendelkeznek a hazai köznevelési intézmények. <https://kifu.gov.hu/egyre-nagyobb-savszelesseggel-ren-delkeznek-a-hazai-koznevelési-intezmenyek/> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

¹⁶ DESI 2022. Country profile (HU). Hungary in the Digital Economy and Society Index. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-hungary> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

„az esetek többségében táv-, és nem digitális oktatás valósult meg, e-mailen küldött PDF-file-okban küldött feladatokkal, és a szülők által – sokszor éjszaka szkennelt – megoldásokkal. Az eszközöket – nyilván az igények töredékét kielégítve – civilek próbálták biztosítani... Különösen nehéz helyzetbe kerültek a sajátos nevelési igényű gyermekeket nevelők, hiszen az ő esetükben két-három hét fejlesztés kimaradásának óriási, hosszú távú negatív következményei lehetnek. Az érintett gyermekek személyes képzéséről ilyen helyzetekben is gondoskodni szükséges, ami a fővárostól távolodva, különösen a kisebb, hátrányos helyzetű településeken szinte lehetetlen. Célzott állami program hiányában a szükséges technológiai eszközök beszerzése is problematikus volt az érintett családoknak, a fejlesztések pedig számos esetben teljesen elmaradtak, állapotromlást okozva az érintett gyerekek fejlődésében. A szülőknek a – jellemzően az alacsony bevételeik, a foglalkoztatási anomáliáik, továbbá a túlterheltségük miatt hatalmas teher és kihívás volt ez az időszak. Az SNI-s gyerekeknél különösen fontos lenne a pedagógusokkal való személyes kontaktus, hiszen számukra még inkább motivációt és hűzóerőt jelentenek a tanáraik, hiszen esetükben fokozottan ez a szerepük. Számos családnál a testvérek is megsínylették azt, hogy ennyi extra energiát igényelt a szüleiktől a helyzet megoldása. A becslések szerint¹⁷ a pandémia alatt a magyar gyerekek 20%-át nem tudta involválni az oktatás, többnyire olyanokat, akik halmozottan hátrányos helyzetűek. Az is világosan látszik, hogy a tanárok többségére óriási plusz munkaterhet rótt a járvány, a nem várt helyzet gyors megoldása, a hibrid oktatásra való átállás.”¹⁸

Egyes mérések szerint a pedagógusok nagyobb része (62%) nem kapott elegendő szakmai segítséget az online oktatás ideje alatt. A szülők 17%-a számolt be arról, hogy nem tud megfelelő körülményeket biztosítani gyermeke számára. Szintén a szülők terheit növelte, hogy beszámolóik szerint rendkívül sok időt kellett fordítaniuk a gyerekekkel való együtt-tanulásra. E felmérés egyik legnagyobb tanulsága az volt, hogy a pedagógusok és a családok is magukra vannak hagyva a pandémiával és az abból fakadó új oktatási helyzettel. Voltak olyan gyerekek, akik már 6–8 évesen lemaradtak a tananyaggal, ami szinte behozhatatlan hátrány.¹⁹

A Rosa Parks Alapítvány, a Motiváció Egyesület és a Partners Hungary 48 tanoda, 35 roma közösségi szervezetek és 45 Borsod- és Szabolcs-Szatmár megyei szülő tapasztalatait összegző, nem reprezentatív felmérésének megállapításai szerint, a „digitális tanrend még látványosabbá tette az egyébként is széles körű

¹⁷ Hermann Zoltán: *Hány diákhöz nem jut el az online távoktatás?* MTA KRTK KTI honlapja, 2020. <https://kti.krtk.hu/koronavirus/hany-diakhoz-nem-jut-el-az-online-tavoktatatas/12769> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)

¹⁸ Szegénységi jelentés, 2020. https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/09/EAPN-EAPN-Hungary-Poverty-Watch-2020_HU-4670.pdf 10-11o. (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)

¹⁹ Civil Kollégium Alapítvány: *Felmérést készítettünk a szülők és a pedagógusok körében.* <https://www.cka.hu/felmerest-keszítettünk-a-szülök-es-a-pedagógusok-körében> (Letöltés ideje: 2023. október 5.)

problémákat: az alaposan dokumentált eszköz- és internetszükségén túl a digitális tudás, az önálló tanulás és az ehhez szükséges legelemibb feltételek: a tanulási tér és környezet szükségességét...A megkérdezettek becslése szerint a tanodás gyermekek és fiatalok átlag kétharmada tudott bekapcsolódni a digitális oktatásba – ez azért rossz hír, mert azokon a településeken, ahol tanoda sincs, minden valószínűség szerint még rosszabb ez az arány.”²⁰

2021 márciusára ingyenessé vált a helyhez kötött internethozzáférés az alapfokú köznevelési intézmények tanulói és pedagógusai számára, kibővítve ezzel a középiskolások körében már korábban bevezetett lehetőséget. A döntés a digitális munkarendre tekintettel alapvető fontosságú volt, azonban ahogy azt az Állami Számvevőszék digitális oktatásról szóló elemzése is kiemeli, a folyamatos javulás ellenére az internet- és eszközellátottság nem minden gyermek részére állt rendelkezésre a távolléti oktatás időszakában.²¹

Az alapvető jogok biztosa számos jelentésben külön hangsúlyt fektetett a koronavírus-járvány okozta kihívásokra a gyermekotthonokban. A jelentések szerint az intézmények többsége a fenntartók vagy külső források segítségével meg tudta teremteni a távolléti oktatáshoz szükséges technikai feltételeket. A járványhelyzet ugyanakkor számos nehézség elé állította a szakembereket – az oktatással, a kapcsolattartással, az egészségügyi ellátással és az összeczártsággal összefüggő feladatok ellátása jelentős többletterhet jelentett számukra (lásd például AJB-765/2021.; AJB-769/2021.; AJB-1123/2021.; AJB-3868/2021.; AJB-4559/2021.; AJB-4668/2021.; AJB-5293/2021.; AJB-5311/2021.; AJB-5333/2021.; AJB-5889/2021. sz. ügyekben készült jelentések).

Ombudsmani vizsgálatok a COVID-19 és az oktatás összefüggésében

Az alapvető jogok biztosa az AJB-1312/2021. számú ügyben, a digitális oktatásból való hiányzás iskolai értékelésével összefüggésben adott ki jelentést.²² A vizsgált ügyben egy édesanya panaszbeadvánnyal fordult az alapvető jogok

²⁰ *Amit a digitális tanrend felszínre hoz: sok helyen nem hogy digitális tudás, de megfelelő tér vagy áram sincs. Tanodák, roma közösségi szervezetek és szülők tapasztalatai.* Rosa Parks Alapítvány, Motiváció Egyesület, Partners Hungary, 2020 május. <https://www.rosaparks.hu/aktualis/2020/06/digitalis-tanrend-tapasztalatok/> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

²¹ Gyermekjogi jelentés, 2021. Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány, 2022. 21. (https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2022/09/Hintalovon_jelentes_2021_hu_final2MB.pdf) (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

²² Az Alapvető Jogok Biztosának AJB 1312-2021. számú jelentése. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelentés+a+digitális+oktatásból+való+hiányzás+iskolai+értékelésével+összefüggésben+1312_2021.pdf/85f8386b-07d0-b1d5-3348-a7ff2ddc8865?version=1.0&t=1635943834596 (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

biztosához, mivel gyermeke tanulói jogviszonyát az iskola (szakképző technikum) a 2019/2020-as tanítási év vége előtt a tanuló igazolatlan mulasztása miatt megszüntette. A panaszos szülő hangsúlyozta azt, hogy gyermekének igazolatlan hiányzása a COVID-19 járvány miatt elrendelt digitális tanrendre való áttérés alatt keletkezett. Tönkrement ugyanis a mobiltelefonja, amely helyett újat nem tudtak venni, a gyermekének pedig más egyéb informatikai eszköz nem állt rendelkezésére. Mindezt jelezték az iskolának, s az iskola 2020 áprilisának második felében egy tabletet biztosított volna a tanulónak, de azt csak a gyermek törvényes képviselője vehette volna át. A panaszos szülő azonban a gyermekét egyedül neveli, és ekkor munkavállalás céljából külföldön tartózkodott, így ez a lehetőség meghiúsult. Az iskola a tanuló digitális oktatásról való hiányzásának mértéke miatt szabálysértési eljárást is kezdeményezett, amelyet a tanuló nagykorúsága miatt az eljáró hatóság szabálysértés hiányában megszüntetett. A panaszbeadvány alapján felmerült a jogállamiság elvével és az abból levezethető jogbiztonság követelményével, az oktatáshoz, a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggő visszaság gyanúja, ezért az ombudsman vizsgálatot indított.

A jelentés megállapította, hogy a COVID-19 okozta járványhelyzetben az oktatás tantermen kívüli, digitális munkarendjének időtartama alatt az iskola a már meglévő nagyszámú igazolt mulasztások mellé egy tanulójának további 47 igazolatlan foglalkozást rögzített. Véleménye szerint ugyanis a tanuló nem vett részt a digitális foglalkozásokon kellő aktivitással. Tette mindezt annak ellenére, hogy a tantermen kívüli, digitális oktatási formában igazolatlan mulasztásként, vagyis hiányzásként semmilyen formában nem értelmezhető, ha a tanuló nem vesz részt személyesen a foglalkozásokon. Mindezt az oktatási ágazatok irányításában résztvevő szervek is hangsúlyozták. Az iskola tudomással bírt arról is, hogy tanulója problémás, édesanyja egyedül nevelte, és a tanulónak nincs megfelelően működő technikai eszköze a digitális oktatásban való részvételhez. A szülői jelzést követő közel másfél hónap elteltét követően biztosította volna csak a tantermen kívüli, digitális oktatásban való részvételét biztosító technikai eszközt a tanulójának. Az iskola a hiányzásokról orvosi igazolásokat kért, bár tudott arról, hogy tanulója nem beteg, és nem vett igénybe egészségügyi alapszolgáltatást. Az ombudsmani álláspont szerint a tanuló eszközhiánnyal kapcsolatos jelzéseihez és a problémáihoz érdemi segítséget az iskola részéről nem kapott. A helyzetéből adódó nehézségeken való átsegítés helyett az inkább akadályozta a tanuló oktatáshoz való hozzáférhetőségét, fokozta a tanuló iskolából való lemorzsolódását. Végül az igazgató a tanuló jogviszonyának megszüntetéséről döntött, de nem észlelte, hogy időközben nagykorúvá vált a tanulója, így a hiányzásokkal összefüggő értesítéseket nem a jogszabályban meghatározott félnek, a nagykorú tanulónak küldte meg, így a tanuló jogviszonya megszüntetésének sem álltak fenn a feltételei. A jogviszony megszüntetéséről szóló döntés kapcsán különösen aggályos elem, hogy arra a tanítási év végét megelőző tanítási napon került sor. Mindez összességében oda vezetett, hogy

a tanuló teljes tanítási éve – a szakképző intézmény nem kellően körültekintő eljárása és intézkedései miatt – bizonyítványának kiadása hiányában elvesztett.

Az ombudsman AJB-2289/2021. számú ügyben a járványhelyzet miatt alapos indokból való iskolai mulasztásra vonatkozó kérelem elbírálásával összefüggésben adott ki jelentést.²³ A vizsgálat alapjául szolgáló ügyben, a szülők a panaszbeadványukban előadták, hogy első és második osztályos gyermekeik számára az iskola igazgatója 2020. november 16-tól 2021. január 4-ig – a járványhelyzetre való tekintettel – engedélyezte az iskolából való távolmaradást. Az időtartam lejártakor a szülők újabb kérelmet nyújtottak be, amelyben kérelmezték a távolmaradás további fenntartását a tanítási év végéig. Ezt követően a tankerületi központba hívták megbeszélésre a szülőket, ahol azt javasolták, hogy egyéni munkarendre vonatkozó kérelmet nyújtsanak be az Oktatási Hivatalhoz. A kérelmet be is nyújtották, de azt az Oktatási Hivatal elutasította. Az iskola igazgatója így a szülőket kötelezte a gyermekeik iskolába járatására, anélkül, hogy érdemi választ adott volna az iskolából való távolmaradási kérelmükre. Az Oktatási Hivataltól a szülők informálisan azt a tájékoztatást kapták, hogy a távolmaradásról és a hiányzás igazolásáról az iskolák igazgatói döntenek. A panaszos szülők mindezek ismeretében 2021. február 3-án újabb távolmaradási kérelmet nyújtottak be a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 51. § (2) bekezdés c) pontjára hivatkozással, mivel véleményük szerint az iskolában nem biztosítottak a gyermekek számára az egészséges élethez szükséges feltételek. Az iskola 2021. február 10-én hozott újabb elutasító választát követően szülői kérelmet nyújtottak be a tankerülethez, amely a szülők kérelmét 2021. április 15-ei válaszában szintén elutasította. A tankerület a döntésében arra hivatkozott, hogy a járványhelyzet önmagában nem alapozza meg az iskolába járás mellőzését. A szülők egyben azt is jelezték, hogy kérelmük benyújtását követően az iskola igazgatója a gyermekek hiányzásaként csak orvosi igazolást fogadott el, és egyben felhívta a gyermekek orvosát is, hogy a jövőben ne adjon igazolást az iskolai távollétre, valamint bevonta a családsegítőt is. A szülők szerint jogukban áll arról dönteni, hogy gyermekeik a járványveszély miatt ne járjanak iskolába, illetve, hogy az otthonmaradásból adódó hiányzásokat az Iskola alapos indokból való mulasztásnak minősítse, illetve a kérelmüket tisztességesen elbírálja. A panaszbeadvány alapján számos alapjoggal összefüggő visszásság gyanúja merült fel, ezért az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 18. § (1) bekezdése

²³ Az Alapvető Jogok Biztosának AJB-2289/2021. számú jelentése. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelent%25C3%25A9s+a+Covid-j%25C3%25A1rv%25C3%25A1ny+helyzet+miatt+alapos+indokb%25C3%25B3+val%25C3%25B3+iskolai+mulaszt%25C3%25A1sra+vonatkoz%25C3%25B3+k%25C3%25A9relem+elb%25C3%25ADr%25C3%25A1l%25C3%25A1s%25C3%25A1val+%25C3%25B6sszef%25C3%25BCgg%25C3%25A9sben+2289_2021.pdf/dal35dc8-a605-f211-7a80-8f1a7418e95d?version=1.0&t=1624977293474 (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

alapján az ombudsman vizsgálatot indított. A vizsgált ügyben a szülő ismertette az iskola azon intézkedését, amellyel szemben kérelemmel fordult a fenntartó Tankerülethez, ezentúl a kérelmében az Nkt. jogorvoslatra vonatkozó szakaszaira is hivatkozott. Minderre tekintettel az ombudsman álláspontja szerint a tankerület igazgatója által előadott azon magyarázat nem állja meg a helyét, miszerint a szülő kérelmét panaszként vizsgálta ki, mivel a szülő kérelmét nem jogorvoslatként fogalmazta meg. A tankerület a szülői kérelem elbírálásakor tehát súlyosan megsértette a törvényben rögzített eljárási szabályokat. A tankerületnek minden alakszerűséget, az eljárási és tartalmi követelményeket figyelmen kívül hagyó egyszerű válaszlevele nem felelt meg a szülői kérelem elbírálását meghatározó törvényi, az Nkt. és a 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról (Ákr.) által támasztott követelményeknek. Számos korábbi ombudsmani jelentés rámutatott arra, hogy a fenntartói „döntés” (tájékoztató) e formája, az elbírálás határozati formájának elmaradása ráadásul kizárta annak a lehetőségét is, hogy a panaszos szülők jogorvoslattal éljenek a sérelmezett ügyben. Mindezek alapján az ombudsman megállapította, hogy a tankerület a szülői kérelem elbírálásával kapcsolatos eljárásával, jogértelmezésével a panaszosok tisztességes eljáráshoz, valamint jogorvoslatához való jogával összefüggő visszásságot okozott.

Az ombudsmani jelentés újra hangsúlyozta, ”hogy a köznevelés szereplői között kölcsönös függőségi viszony áll fenn, ami hozzájárul az egyes szereplők jogai érvényesülésének lehetőségéhez. A köznevelési intézményekben a pedagógusok és a gyermekek pozíciója eltér, a gyermekek a pedagógustól függőségi viszonyban állnak. A gyermekek kiszolgáltatottabbak, az esetleges jogsértésekkel szemben jogaikat kevésbé képesek érvényesíteni. Éppen ezért az iskola fenntartásáért felelős szervnek különös figyelemmel kell kezelnie a pedagógusok intézkedéseivel szembeni szülői kérelmeket, a jogszabályokban foglaltaknak megfelelően tisztázni a tényállást, meghozni az érdemi, alakszerű döntését, ami biztosítja a döntés bírói felülvizsgálatának tényleges lehetőségét.”

Adatvédelmi megfontolások a digitális oktatás kapcsán

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH), NAIH/2020/2888. számon állásfoglalást²⁴ adott ki egy beadványt követően, amelyben mások mellett az alábbi kérdéseket fogalmazták meg: „Mennyiben felel meg az adatvédelmi jogszabályok előírásainak, ha a koronavírusra tekintettel bevezetett digitális oktatás során a gyakorlati órákon (így például a testnevelésóra) kiadott feladatok teljesítésének ellenőrzése céljából a tanár a feladat teljesítését igazoló

²⁴ Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság. Állásfoglalás. https://www.naih.hu/files/Adatved_allasfoglalas_NAIH-2020-2888.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 3.)

videófelvétel elkészítését és a részére – e-mail vagy Messenger útján – történő elküldését kéri a 14–16 év közötti diákoktól anélkül, hogy ehhez a Ptk. 2:48. §-a alapján előzetesen kérné a diákok, vagy a szülői felügyeletet gyakorló személy hozzájárulását, illetve bármilyen tájékoztatást nyújtana az adatkezeléssel kapcsolatban?” Szintén kérdésként tette fel, hogy „csak a 16 éven aluli gyermekek esetén kell-e a szülői felügyelet gyakorló személy hozzájárulása, tehát a 16 éven felüli tanuló saját maga adhat-e hozzájárulást; illetve, hogy a hozzájárulás megadható-e ráutaló magatartással, azaz a felvétel feltöltésével? Végezetül pedig arra is rákérdezett, hogy „a videó feltöltése a szülő felelőssége alá tartozik-e, tekintettel arra, hogy a gyermek nem az iskolában van, hanem otthon.”

A Hatóság felhívta a figyelmet arra, hogy a vizsgálatok a digitális távoktatás kereteit és részletszabályait jogszabály nem rendezte, ugyanakkor a koronavírus-járvány miatt előidézett helyzet ténye és várhatóan hosszabb időtartama okán a közeljövőben indokolttá válhat a jogalkotás ezen a területen. Ugyanakkor a köznevelési intézményrendszeren belül kibocsátott és kibocsátandó, informatikai biztonságra és az adatvédelmi jogszabályok betartására hangsúlyt helyező, a digitális távoktatás szakmai és infrastrukturális feltételeit meghatározó etikai szabályok, ajánlások, útmutatók és egyéb dokumentumok iránymutatásul szolgálnak az adatkezelők részére. A fentiekre tekintettel a NAIH azt hangsúlyozta, hogy a digitális távoktatás keretében a köznevelési intézmények – a tárgykör részletes jogalkotó általi szabályozásáig kizárólag az adatvédelmi alapelveknek alárendelten – az ágazaton belüli etikai és egyéb szabályok betartása mellett kérhetik a diákoktól (illetve a szülői felügyeletet gyakorló személytől) fénykép és videófelvétel megküldését. A NAIH álláspontja szerint az adatkezelés célja a köznevelési törvényben előírt közfeladat, ezért az adatkezelő az intézmény, azaz az iskola, míg az adatfeldolgozó a tanár. Tehát nem magáncélú az iskola és a tanárok adatkezelése. Mivel az intézménynek a köznevelési törvény írja elő a kötelező adatkezelést, így előzetes hozzájárulás (Ptk. 2:48. § (1) bekezdés) sem szükséges. Ugyanakkor az iskola továbbra is köteles a biztonságos adatkezelésről gondoskodni. Amennyiben feltétlenül szükséges, az iskola kérheti a videofelvételeket rögzített formában, kihangsúlyozva, hogy a gyermekek személyes adatai fokozott és különös védelemben kell hogy részesüljenek. Egyúttal a NAIH azt is hangsúlyozta, hogy az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotörvény), valamint az Európai Parlament és Tanács 2016/679 európai parlamenti és tanácsi rendelet (általános adatvédelmi rendelet, GDPR) rendelkezései és alapelvei szerint előnyben kell részesíteni az adatkezelést nem igénylő eszközök és megoldások használatát, mint például az iskolának nem átküldendő videókat, amennyiben a szülő az iskola felé történő visszaigazolást vállalja. A Hatóság adatbiztonsági kérdésekre is reflektált, melynek értelmében az intézmény határozhatja meg, hogy milyen eszközöket használ a távoktatás során, a gyermekek jogai különös védelmének szem előtt tartásával. Így például a Messenger vagy e-mail

helyett a gyermek (vagy a felügyeletet gyakorló szülő) saját fiókjába feltöltött (nem nyilvános), csak korlátozott ideig elérhető videó linkjének megküldését javasolja. A meghatározott idő elteltét követően a pedagógus nem férhet hozzá a videóhoz. Továbbá a Hatóság arra is felhívja a figyelmet, hogy az adatkezelő intézmény vagy az adatfeldolgozó pedagógus nem használhatja fel más célra, vagy nem készíthet másolatot a feltöltött videóról.

Az állásfoglalás kapcsán a Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány észrevételeket fűzött, s úgy fogalmazott, hogy „tekintettel arra, hogy a jelen járványügyi helyzetre – váratlanságából adódóan – az iskolák, a szülők és a diákok sem voltak előzetesen felkészülve/felkészítve, így az online oktatás bevezetésének technikai és módszertani feltételei is hiányoznak, továbbá figyelemmel a videófelvételek készítésével és megosztásával kapcsolatos adatvédelmi és ahhoz kapcsolódó személyiségi jogi és gyermekjogi aggályokra, kifejezetten nem javasoljuk, hogy megteremtsék azt a jogszabályi környezetet, amiben lehetőség nyílik ennek az eszköznek a használatára az online oktatásban. Javasoljuk az online oktatás során az olyan alacsony küszöbű technikai felkészültséget igénylő megoldások alkalmazását, amelyek adatvédelmi és gyermekjogi szempontból is biztonságosak, a diákok és a tanárok döntő többsége számára hozzáférhetőek/elérhetőek és rugalmasan használhatóak.»²⁵

Összegzés

Ahogy az Európai Unió Tanácsa, a Tanács (2020/C 212 I/03) az oktatás és a képzés területén a COVID-19 okozta válság elleni fellépésről kiadott következtetéseiben megfogalmazta²⁶, a pandémia mindenhol jelentős hatással volt az oktatási és képzési rendszerekre, alapvetően megváltoztatva a tanulást, az oktatás feltételeit. Ez a tanulóakra, a családjaikra, a pedagógusokra, az oktatókra, az intézményvezetőkre és a társadalom tágabb körére is hatást gyakorolt, s valamennyiüinktől jelentős erőfeszítést követelt meg. A szakirodalom ‘COVID-generációkról’²⁷ beszél, utalva arra is, hogy a járvány olyan összetett oktatási-társadalmi-kulturális-egészségügyi következményekkel járt, amely kihatással volt a gyermekek és fiatalok későbbi

²⁵ A Hintalovon Alapítvány észrevételei a digitális oktatáshoz kapcsolódó egyes számonkérési és beszámolási módokról, valamint a NAIH/2020/2888/ adatvédelmi állásfoglalásáról, 2020. https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2020/11/digitalis-oktatas-adatvedelem_kozpont_covid_2020.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

²⁶ A Tanács (2020/C 212 I/03) következtetései az oktatás és a képzés területén a Covid19-válság elleni fellépésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a20z0011.cou> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

²⁷ Katona János – Nagy Kem Gyula: *A Covid-generáció felzárkóztatása. Gradus*, 2023/10 1-6. és Déri András – Szabó Andrea: Generációs kihívás a poszt-Covid időszakban. *Szociológiai Szemle*, 2021/4. 4–27.

esélyeire, terveire, életstratégiáira. Mindez fokozott kihívást jelent a különösen sérülékeny gyerekcsoportoknál.

Járványügyi-veszélyhelyzeti intézkedésként a legtöbb ország az oktatási intézmények fizikai bezárása mellett döntött, és ezzel egy időben alternatív lehetőségeket – főként digitális megoldásokat – mozgósított a távoktatás céljaira. Ez az elmozdulás különböző kihívások elé állította valamennyi érintettet (az intézmények és a szereplők eltérő felkészültséggel, tudással, kapacitásokkal és lehetőségekkel bírtak), de ugyanakkor vélhetően fel is gyorsította az oktatási és képzési intézmények további digitális átalakulását.

Az nyilvánvaló, hogy az egyik legnagyobb kihívást az inklúzió, valamint a megfelelő távoktatási lehetőségekhez való egyenlő hozzáférés biztosítása jelentette szerte a világon, így Magyarországon is. Mind az oktatók, mind a családok között voltak olyanok, akik nem rendelkeztek megfelelő digitális készségekkel, nem fértek hozzá technológiai eszközökhöz vagy az internethez, főként a hátrányos helyzetű térségekben élők között – ugyanakkor bizonyos mértékű problémát jelentett az otthon tanulás a családok számára minden esetben.

A sajátos nevelési igényű gyermekek számára, akiknek a tanulásához további támogatásra, s sok esetben személyes jelenlétű speciális fejlesztő foglalkozásokra van szükségük, különösen nagy nehézségeket jelentett a váratlan oktatási helyzet. S mindez fokozottan jelentkezett hatványozott problémaként a társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű tanulók számára.

A releváns, meglehetősen szűk hazai ombudsmani gyakorlatot áttekintve az is látszik, hogy a gyermekjogok védelméért és a sérülékeny csoportok védelméért kiemelten felelős intézmény csupán két releváns vizsgálatot folytatott, holott a társadalomtudományi kutatások és a civil szervezetek tapasztalatai és kutatásai is arra mutattak rá, hogy számos pont kínált alapjogi szempontú vizsgálódást – hivatalból indított vizsgálatokkal, vagy a terepen mutatkozó problémák ‘felhangosításával’ egyéb, jogon túli eszközök használatával.

A hivatkozott európai tanácsi következtetések felhívták a tagállamok figyelmét arra, hogy folytassák a COVID-19 járványokozta tanuláságra (is) épülve az oktatási rendszerek, benne a pedagógusok és oktatók digitális készségeinek és kompetenciáinak fejlesztését (ideértve azt is, hogy az elérhető digitális eszközök a tanulók életkorának és sajátos igényeinek megfelelőek legyenek), s miközben lehetőséget biztosítanak – az adatvédelmi és etikai szabályokat tiszteletben tartó módon – a táv-, a digitális és a vegyes tanulásra, fordítsanak még nagyobb figyelmet az esélyegyenlőség biztosítására, a minőségbiztosításra, a tanulási eredmények érvényesítésének és elismerésének ösztönzésére, és arra, hogy továbbra is minden életkorú tanuló színvonalas oktatásban és képzésben részesülhessen. Mindezek megvalósulásának figyelemmel kísérése pedig az oktatási jogok védelmére hivatott biztosok, valamint a gyermekek alapjogaiért is felelős ombudsman intézményeinek is feladata.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alban Conto, Maria Carolina – Akseer, Spogmai – Dreesen, Thomas – Kamei, Akito – Mizunoya, Suguru – Rigole, Annika: COVID-19: Effects of school closures on foundational skills and promising practices for monitoring and mitigating learning loss. *Innocenti Working Papers*, no. 2020-13, UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence.
- Az Alapvető Jogok Biztosának AJB 1312-2021. számú jelentése. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelentés+a+digitális+oktatásból+való+hiányzás+iskolai+értékelésével+összefüggésben+1312_2021.pdf/85f8386b-07d0-b1d5-3348-a7ff2ddc8865?version=1.0&t=1635943834596 (Letöltés ideje: 2023. október 2.)
- Az Alapvető Jogok Biztosának AJB-2289/2021. számú jelentése. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelent%25C3%25A9s+a+Covid-j%25C3%25A1rv%25C3%25A1ny+helyzet+miatt+alapos+indok%25C3%25B3+val%25C3%25B3+iskolai+mulaszt%25C3%25A1sra+vonatkoz%25C3%25B3+k%25C3%25A9relem+elb%25C3%25ADr%25C3%25A1l%25C3%25A1s%25C3%25A1val+%25C3%25B6sz-szef%25C3%25BCgg%25C3%25A9sben+2289_2021.pdf/da135dc8-a605-f211-7a80-8f1a7418e95d?version=1.0&t=1624977293474 (Letöltés ideje: 2023. október 2.)
- Borkowski, Artur – Correa, Ortez – Santiago, Javier – Bundy, Donald A. P. – Burbano, Carmen – Hayashi, Chika – Lloyd-Evans, Edward – Neitzel, Jutta – Reuge, Nicolas: COVID-19: Missing More Than a Classroom. The impact of school closures on children’s nutrition. *Innocenti Working Papers*, 2021. no. 2021-01, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.
- Chronowski Nóra: Érdekérvényesítés COVID alatt és után. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor: *Jogi Diagnózisok III. A COVID-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre*. Budapest: TK JTI – L>Harmattan, 2023.
- Civil Kollégium Alapítvány: *Felmérést készítettünk a szülők és a pedagógusok körében*. <https://www.cka.hu/felmerest-keszítettünk-a-szulo-k-es-a-pedagogusok-koreben> (Letöltés ideje: 2023. október 5.)
- Csink Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges? *Iustum Aequum Salutare* 2017. 4. 7–16.
- Déri András – Szabó Andrea: Generációs kihívás a poszt-Covid időszakban. *Szociológiai Szemle*, 2021/4. 4–27.
- European Commission: Education in Emergencies in EU-funded Humanitarian Aid Operations, DG ECHO Thematic Policy Document no 10. (2019). https://ec.europa.eu/echo/files/news/eie_in_humanitarian_assistance.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

- Gyermekvédelem és gyermekjólét a Covid19 idején. Online panelbeszélgetés. ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék. 2020. június. <https://www.elte.hu/content/gyermekvedelem-es-gyermekjolet-a-covid-19-idejen.t.21549> (Letöltés ideje: 2023. október 3.)
- Hermann Zoltán: *Hány diákhoz nem jut el az online távoktatás?* MTA KRTK KTI honlapja, 2020. <https://kti.krtk.hu/koronavirus/hany-diakhoz-nem-jut-el-az-online-tavoktatasi/12769> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)
- Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány: *A Hintalovon Alapítvány észrevételei a digitális oktatáshoz kapcsolódó egyes számonkérési és beszámolási módokról, valamint a NAIH/2020/2888/ adatvédelmi állásfoglalásáról*, 2020. https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2020/11/digitalis-oktatas-adatvedelem_kozpont_covid_2020.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 2.)
- Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány: *Gyermekjogi jelentés, 2021.* (https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2022/09/Hintalovon_jelentes_2021_hu_final2MB.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 2.) <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.4.1>
- Iskola a monitoron.* Magyar Hang. Idézi: Szegénységi jelentés, 2020. https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/09/EAPN-EAPN-Hungary-Poverty-Watch-2020_HU-4670.pdf 10. (Letöltés ideje: 2023. október 1.)
- Katona János – Nagy Kem Gyula: A Covid-generáció felzárkóztatása. *Gradus*, 2023/10. 1-6.
- Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség: *Egyre nagyobb sávszélességgel rendelkeznek a hazai köznevelési intézmények.* <https://kifu.gov.hu/egyre-nagyobb-savszelesseggel-rendelkeznek-a-hazai-koznevelési-intezmenyek/> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)
- Lannert Judit: A pandémia miatti iskolabezárások és a digitális oktatás hatása a tanulók felkészültségére a közoktatásban és a felsőoktatásban. In: *Társadalmi R riport 2022.* Budapest: Társadalmi Kutatási Intézet Zrt; TÁRKI, 2022.
- Minardi, Ana Luiza – Hares, Susannah – Lee, Crawford: *Containing the Epidemic: Should Schools Close for Coronavirus.* Center for Global Development, 2020. <https://www.cgdev.org/blog/containing-epidemic-should-schools-close-coronavirus> (Letöltés ideje: 2023. október 1.)
- Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság. Állásfoglalás. https://www.naih.hu/files/Adatved_allasfoglalas_NAIH-2020-2888.pdf (Letöltés ideje: 2023. október 3.)
- Rosa Parks Alapítvány – Motiváció Egyesület – Partners Hungary: Amit a digitális tanrend felszínre hoz: sok helyen nem hogy digitális tudás, de megfelelő tér vagy áram sincs. *Tanodák, roma közösségi szervezetek és szülők tapasztalatai. Kutatási jelentés.* 2020. május <https://www.rosaparks.hu/aktualis/2020/06/digitalis-tanrend-tapasztalatok/> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)

- Szlankó Viola: Karanténban a gyermekvédelem. *Unicef Blog*. <https://unicef.hu/blog/karantenban-a-gyermekvedelem-szlanko-viola> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 23.)
- Till Szabolcs: „Különleges jogrend”. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András), 2019. <http://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend> (Letöltés ideje: 2023. október 1.)
- UNESCO: *Education: From disruption to recovery*. <https://webarchive.unesco.org/web/20220629024039/https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/> (Letöltés ideje: 2023. október 4.)
- UNICEF: *Pandemic classroom. Report*. 2021 March. <https://www.unicef.org/press-releases/schools-more-168-million-children-globally-have-been-completely-closed> (Letöltés ideje: 2023. október 2.)